

СЕРПЕНЬ 2024

wiiw HEPA Політична записка 1

Аналіз фіскального та медичного впливу підвищення акцизів на тютюнові вироби в Україні

Біляна Йованович, Нора Кунгл, Крістіан Фідановскі,
Хана Росс

P

Аналіз фіскального та медичного впливу підвищення акцизів на тютюнові вироби в Україні

БІЛЯНА ЙОВАНОВИЧ
НОРА КУНГЛ
КРІСТІАН ФІДАНОВСКИ
ХАНА РОСС

Біляна Йованович, Нора Кунгл, Крістіан Фідановські є економістами Віденського інституту міжнародних економічних досліджень (wiiw). Хана Росс — старший науковий співробітник wiiw і професор Кейптаунського університету (UCT).

Автори дякують Юрію Гайдаю (старшому економісту Центру економічної стратегії), Дмитру Купирі (виконавчому директору Центру громадського представництва «Життя») та Маріо Хольцнеру (виконавчому директору wiiw) за корисні коментарі та підтримку.

wiiw є партнером Ініціативи Bloomberg Philanthropies щодо скорочення вживання тютюну. Висловлені погляди не обов'язково відображають погляди Bloomberg Philanthropies.

Анотація

У цій аналітичній записці представлено оцінки моделювання фіскального та медичного впливу підвищення податків на тютюнові вироби в Україні за допомогою Імітаційної моделі акцизного податку на тютюнові вироби (TETSIM). Модель окреслює два сценарії податкової реформи, які відрізняються за масштабом і типом підвищення податків, а також за їх застосуванням до різних тютюнових виробів. Обидва сценарії демонструють очевидні фіскальні переваги та переваги для здоров'я, таким чином надаючи переконливі докази для збільшення податків на тютюнові вироби в Україні. За нашими оцінками, до 2028 року податкова реформа принесе від 3,69 млрд євро (157,8 млрд грн) до 5,22 млрд євро (223,7 млрд грн) додаткових податкових надходжень, збільшивши загальні надходження від податку на тютюнові вироби на 39,3% — 68,9%, водночас запобігаючи від 65 000 до 165 000 смертей, пов'язаних з курінням. Результати також свідчать про значне збільшення доходів за умови більш швидкого підвищення акцизного податку без надання будь-яких податкових переваг тютюновим виробам для нагрівання.

Ключові слова: акциз, оподаткування, тютюн, куріння

Класифікація JEL: H24, I18

ЗМІСТ

1.	Податки на тютюнові вироби: мета, дизайн та ефективність	9
2.	Споживання тютюну та податки в Україні	10
3.	Опис моделі TETSIM	11
4.	Моделювання сценаріїв	14
5.	Висновок.....	18
	Посилання	20

ТАБЛИЦІ ТА РИСУНКИ

Таблиця 1 / Коефіцієнти та припущення моделі	13
Таблиця 2 / Акцизи на тютюнові вироби, використані в сценаріях.....	15
Таблиця 3 / Підсумкова таблиця	18
Рисунок 1 / Загальні податкові надходження (млн грн, реальне значення)	16
Рисунок 2 / Надходження від акцизного податку (млн грн, реальне значення).....	16
Рисунок 3 / Середньозважена ціна для сигарет (грн, реальне значення)	16
Рисунок 4 / Тютюнові вироби на одного курця (штук за рік).....	17
Рисунок 5 / Поширеність куріння	17
Рисунок 6 / Кількість курців	17
Рисунок 7 / Кумулятивна кількість попереджених передчасних смертей за 5 років	17

Аналіз фіскального та медичного впливу підвищення акцизів на тютюнові вироби в Україні

Це моделювання оцінює фіскальний і медичний вплив підвищення податків на тютюнові вироби в Україні. У ньому наведені два сценарії податкової реформи, які відрізняються за масштабом і типом підвищення податків, а також за їх застосуванням до різних тютюнових виробів.

Пропонований текст складається з п'яти розділів. У першому розділі описано мету, структуру й ефективність податків на тютюнові вироби як найбільш ефективною з економічного погляду форми боротьби проти тютюну. Другий розділ підсумовує історію та сучасний стан споживання тютюну і тютюнової політики в Україні. У третьому розділі представлено Імітаційну модель акцизного податку на тютюнові вироби (TETSIM), яка демонструє фіскальний вплив реформи тютюнового податку на надходження до бюджету та здоров'я населення. У четвертому розділі описано два сценарії та наведено результати моделювання. У п'ятому розділі порівнюються фіскальні та медичні наслідки двох сценаріїв і надаються рекомендації щодо політики.

1. ПОДАТКИ НА ТЮТЮНОВІ ВИРОБИ: МЕТА, ДИЗАЙН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Податки на тютюнові вироби є одним із найефективніших заходів у сфері громадського здоров'я, спрямованих на зменшення смертності від вживання тютюну, яка становить щонайменше 8 мільйонів щорічних передчасних смертей у світі, спричинених раком легенів, серцево-судинними захворюваннями, діабетом та іншими хворобами (Сен-Клер та ін., 2020). В інструментарії політики боротьби проти тютюну оподаткування поєднується з різними неціновими заходами, але податкова / цінова політика переважно є найефективнішим і найбільш економічно вигідним засобом стримування споживання сигарет (ВООЗ, 2017с; ВООЗ, 2021). Виробники тютюнових виробів, як правило, перекладають значну частку підвищеного податку на споживачів, а вищі ціни зазвичай призводять до зниження споживання тютюну (Шейх та ін., 2023). Окрім користі для здоров'я (та економії коштів на охорону здоров'я), податки на тютюнові вироби також забезпечують значні фіскальні вигоди у вигляді збільшення державних доходів (Парахе та ін. 2024). Отже, підвищення податків є «безпрограшною» стратегією для урядів у всьому світі, оскільки воно зменшує тягар витрат, пов'язаних із курінням, і допомагає урядам досягти своїх цілей щодо надходжень до бюджету.

Податки на тютюнові вироби можуть застосовуватися у вигляді специфічного акцизного податку (в одиницях місцевої валюти на певний обсяг) та/або адвалорного податку, що розраховується на основі вартості виробу, поряд із загальним податком на додану вартість у країні. Податкові ставки можуть бути універсальними або відрізнятися для сигарет промислового виробництва, тютюну для самокруток, тютюнових виробів для нагрівання та інших тютюнових виробів. Найкраща практика

полягає в тому, щоб більше покладатися на специфічний податок і стягувати однаковий податок на всі тютюнові вироби.

Податки на тютюнові вироби можуть зменшити рівень куріння шляхом скорочення кількості теперішніх і майбутніх курців та кількості сигарет, які споживають курці, що продовжують курити. Найбільші вигоди зазвичай отримують молоді люди, які, як правило, є менш прихильними та більш чутливими до ціни споживачами, і саме їхня відмова від куріння приводить до найбільшої довгострокової економії років життя та витрат на охорону здоров'я (з поправкою на втрату працездатності) (Парахе та ін., 2024). Для досягнення найбільших переваг для здоров'я ВООЗ рекомендує регулярно підвищувати податок на тютюнові вироби або принаймні коригувати його з урахуванням інфляції та зростання доходів, щоб утримувати доступність тютюнових виробів на незмінному рівні або знижувати її.

2. СПОЖИВАННЯ ТЮТЮНУ ТА ПОДАТКИ В УКРАЇНІ

Стандартизована за віком частка курців серед населення віком від 15 років в Україні, яка становить 23,2 %, близька до середнього показника в ЄС (23,6 %) і нижча, ніж у більшості інших країн, що не входять до ЄС, на пострадянському та постюгославському просторах (ВООЗ, 2020). Насправді як сама частка, так і розрив з ЄС в останні роки скорочуються: завдяки політиці контролю над тютюном, зокрема оподаткуванню тютюнових виробів, продажі сигарет у країні дедалі зменшуються з 2008 року (СТФК, 2017; Euromonitor, 2023). Проте все ще існують значні відмінності в поширеності куріння залежно від статі: за різними оцінками, кількість курців-чоловіків від двох до чотирьох разів перевищує кількість курців-жінок (Euromonitor, 2023; ВООЗ, 2020; ВООЗ, 2017a). Однак останнє опитування також виявило тривожне зростання щоденного вживання тютюну та нікотину до 28,4 % серед жінок віком 18–29 років (КМІС, 2023). За оцінками, куріння серед підлітків (13–15 років) становить близько 14 % (ВООЗ, 2017b). Вживання тютюну в Україні пов'язане з 30 % та 9 % смертей серед чоловіків і жінок відповідно, або близько 130 000 щорічних передчасних смертей (IHME, 2017).

Складно оцінити, як повномасштабне вторгнення вплинуло на ці тенденції з моменту його початку у 2022 році: з урахуванням скорочення чисельності населення України поширеність куріння могла дещо зрости через виїзд жінок, які менше курять, і, можливо, через спричинену стресом вищу інтенсивність куріння як на фронті, так і серед населення в цілому (Euromonitor, 2023). Нещодавнє національне опитування показало, що 40,2 % респондентів збільшили вживання тютюну або нікотину з початку війни, тоді як 42,3 % стверджували, що їхня поведінка не змінилася (ВООЗ, МОЗ та КМІС, 2023).

Більшість курців (48,8 % від загального обсягу тих, хто користується легальним ринком сигарет) споживають сигарети преміум або середнього цінового сегмента, тоді як трохи менше третини (32,4 %) споживають сигарети економ-класу. Тютюнові вироби для нагрівання швидко проникли на ринок, досягнувши частки 18,1 % у 2023 році, тоді як сигарилли займають 3,3 % ринку, а тютюн для самокруток становлять незначний 0,1 % (власні розрахунки на основі даних Державної служби статистики України, 2024) та Euromonitor, 2023).

З моменту підписання Рамкової конвенції Всесвітньої організації охорони здоров'я із боротьби проти тютюну (РКБТ) у 2006 році Україна тією чи іншою мірою впровадила всі компоненти інструментарію ВООЗ із боротьби проти куріння (MPOWER) (ВООЗ, 2023): вербальні та графічні попередження про шкоду куріння для здоров'я, обмеження реклами, обмеження продажу, заборону куріння в громадських місцях і підвищення податків.

Відповідно до Статті 6 РКБТ (ВООЗ, 2006), яка вимагає від підписантів РКБТ впроваджувати податкову політику, спрямовану на скорочення споживання тютюну, податки на тютюнові вироби відіграють центральну роль у боротьбі з курінням в Україні. Зараз вони складаються з чотирьох видів податків: податку на додану вартість (20 %), адвалорного акцизу (12 %), мінімального акцизу (41,96 грн за пачку, застосовується лише до сигарет промислового виробництва) та специфічного акцизу (від 27,58 грн за пачку для тютюну для самокруток до 31,35 грн за пачку для сигарет середнього та преміум-класу) (СТФК, 2023; Дочі, Яворський, 2020). До нинішнього рівня податки зростали з 2008 року, збільшивши загальний обсяг акцизних надходжень з 2,4 млрд грн у 2008 році до вражаючих 64,6 млрд грн у 2023 році, незважаючи на одночасне падіння продажів (СТФК, 2017).

На момент написання цієї статті не було оголошено про підвищення податків після 2025 року. Однак нещодавно з'явилось кілька податкових пропозицій. У цьому звіті ми аналізуємо та моделюємо дві пропозиції, які детально описані в емпіричному розділі нижче. Основні відмінності між ними стосуються поступовості або її відсутності та розміру запропонованого підвищення, а також ставлення до регулювання ТВЕН (тютюнових виробів для електричного нагрівання) порівняно з традиційними сигаретами (рівні чи диференційовані податкові ставки).

Сукупно українські податки на тютюнові вироби становлять близько 66,7 % середньозваженої ціни на сигарети в країні (Дочі, Яворський, 2020). Хоча це рекордно високий показник для країни, який значно перевищує середній світовий показник у 52,4 %, він залишається дещо нижчим за середній європейський показник у 69,6 %, а також за рекомендований мінімум у 75 %. Важливо, що сигарети в Україні залишаються досить дешевими (за середньозваженою ціною — 2 євро за пачку, або 84,50 грн за пачку) та доступними, дешевшими навіть з урахуванням купівельної спроможності, ніж у більшості або в усіх країнах ЄС, залежно від використовуваної оцінки (Euromonitor 2023; власні розрахунки).

3. ОПИС МОДЕЛІ TETSIM

Імітаційна модель акцизного податку на тютюнові вироби (TETSIM) — це модель, яка використовується для оцінки впливу підвищення податків на тютюнові вироби. Базові змінні в TETSIM описують ринки сигарет і макроекономічну ситуацію в країнах. Ринкові змінні включають обсяги продажу (тобто розмір ринку), сегменти ринку (*тютюн для самокруток, сигарети та сигарилли економ-сегмента, сигарети та сигарилли середнього цінового сегмента, сигарети та сигарилли преміум-сегмента разом узяті, а також ТВЕН*), декомпозицію роздрібних цін на податкові компоненти (акциз, мінімальний акцизний податок, ПДВ) та компоненти, що не включають податки (собівартість, торговельну націнку, прибуток). Змінні макrorівня включають чисельність дорослого населення, поширеність куріння серед дорослого населення, інфляцію та зростання ВВП.

Механізм передачі політики базується на: 1) детермінованому зв'язку між змінами ціни / доходу та попитом на сигарети і 2) реакції галузі на підвищення податків.

Коефіцієнти еластичності відкалібровані з використанням оцінок з емпіричної літератури на цю тему. Там, де це можливо, ми використовуємо / перевіряємо калібровані коефіцієнти з оцінками для української економіки. Більшість оцінок **цінної еластичності сигарет** у країнах із високим рівнем доходу коливаються від $-0,2$ до $-0,6$, з середнім значенням близько $-0,4$, при цьому найнижчі соціально-економічні групи є найбільш чутливими до зміни цін, а курці середніх і преміальних марок — найменш чутливими (NIP США та BOO3, 2016). Росс та ін. (2002) оцінюють аналогічну середню цінову еластичність для України ($-0,32$). Фукс та Менесес (2017) оцінюють середню цінову еластичність тютюнових виробів в Україні дещо вище ($-0,45$). Дослідження підтверджує, що бідніші споживачі мають вищу цінову еластичність порівняно зі споживачами з вищими доходами. Відповідно до цих емпіричних даних коефіцієнти моделі відкалібровані до $-0,4$ для цінної еластичності економ-бренду та до $-0,2$ для цінної еластичності середнього і преміум-бренду. Щодо **ТВЕН** у найновішій літературі виявлено загалом вищу цінову еластичність порівняно із сигаретами, і ми застосовуємо оцінку $-0,98$, запропоновану Цянь, (2024).

Еластичність попиту за доходом зазвичай залежить від країни. За відсутності даних з України ми використали стандартну практику податкового моделювання та встановили еластичність за доходом на рівні $0,2$ (Росс та Джон 2023; Теше та ін., 2023).

У результаті підвищення податків / цін ми припускаємо, що відбудеться **заміщення** сигарет преміум- і середньоцінового сегмента на сигарети економ-сегмента, а також перехід від економ-бренду до тютюну для самокруток. Ціна на ТВЕН є щонайменше такою ж високою, як і на сигарети преміум-класу, і ми припускаємо, що перехід на ТВЕН зумовлений переважно іншими факторами, ніж ціна. Перехресна цінова еластичність ґрунтується на літературних джерелах (Теше та ін., 2006) і стандартній практиці податкового моделювання (Теше та ін., 2023).

Реакція тютюнової промисловості на підвищення податків оцінюється з точки зору **перенесення податку на роздрібні ціни**. Реакція тютюнової промисловості може полягати в надмірному, недостатньому або ідеальному перенесенні податку на ціну. Ми припустили ідеальне перенесення податку для цінових сегментів тютюну для самокруток, економ-брендів і високотехнологічних сигарет, тоді як у ціновому сегменті сигарет середнього та преміум-класу ми припустили перекладання податку на рівні 5% . Таке моделювання означає, що промисловість, мотивована прибутком, захоче компенсувати втрачений обсяг ринку, водночас надаючи дешеві варіанти куріння, щоб зберегти свою клієнтську базу.

Попит на тютюнові вироби змінюється, коли підвищення податків впливає на роздрібну ціну цих виробів. Модель оцінює зміну ціни, використовуючи наведені вище припущення щодо цінової стратегії галузі, та зміну попиту на основі цінової та дохідної еластичності попиту.

Зменшення попиту потім перекладається на **наслідки для здоров'я** — про це свідчать і емпіричні дослідження, і епідеміологічно встановлені зв'язки. Зокрема передбачається, що зниження споживання приводить до зменшення як поширеності (половина зміни попиту), так і інтенсивності куріння (друга половина). Це ґрунтується на емпіричних дослідженнях, які показують, що приблизно 50% зниження попиту пов'язані з відмовою курців від куріння (Гудчайлд та ін., 2016). Зниження поширеності куріння зменшує кількість курців, а ті, хто більше не вживає тютюн,

знижують імовірність смерті від хвороб, пов'язаних із вживанням тютюну, щонайменше на 30 %. Таким чином, кількість передчасних смертей, яким вдалося запобігти, оцінюється шляхом множення різниці між вихідною кількістю курців і кількістю курців після втручання на коефіцієнт 0,3.

Коефіцієнти та припущення моделі наведено в Таблиці 1.

Таблиця 1 / Коефіцієнти та припущення моделі

Коефіцієнти еластичності

	Тютюн для самокруток	Економ-бренд	Бренд середнього та преміум-класу	ТВЕН	Літературні оцінки, використані в моделюванні, для сигарет
Еластичність попиту за доходом	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1-0,55
Цінова еластичність попиту	-0,5	-0,4	-0,2	-0,98	(-0,2)-(-0,6)
Перехресна цінова еластичність попиту (відносно товару з вищою ціною в тій самій групі)	0,3	0,3			0,01-0,62

Проходження податків

	Тютюн для самокруток	Економ-бренд	Бренд середнього та преміум-класу	ТВЕН
	ідеальне проходження	ідеальне проходження	овершифтинг (5 %)	ідеальне проходження

Параметри здоров'я

Відсоток зменшення споживання внаслідок зменшення поширеності куріння — відмова від куріння	50%
Відсоток людей, врятованих від передчасної смерті завдяки відмові від куріння / непочатку куріння	30%

Джерела: Еластичність ціни та доходу базується на літературі та відповідає стандартній практиці податкового моделювання: Цянь (2024), Росс та Джон (2024), Таурас та ін. (2006), Теше та ін. (2023), НІР США та ВООЗ (2016). Параметри здоров'я засновані на Гудчайлд та ін. (2016).

Важливо зазначити, що в усіх сценаріях моделюються лише податкові зміни, інші ж заходи з контролю над тютюном залишаються незмінними. Це виправдано, оскільки моделі прогнозують лише короткострокові ринкові результати. Іншим **обмеженням** моделі є те, що вона не враховує вплив податкових змін на транскордонні покупки або ухилення від сплати податків. Емпіричні дані свідчать, що ухилення від сплати податків на тютюнових ринках відбувається в юрисдикціях і з низькими, і з високими податками (хоча й за різними ставками), і що підвищення податків не обов'язково призводить до зростання рівня нелегальної торгівлі (Йоссенс та Ро, 2003; Аджмал та У, 2015; Росс та Блехер, 2019). Таким чином, модель неявно припускає, що не існує суттєвого заміщення між легальними та нелегальними сигаретами. Крім того, модель робить прогноз для однієї когорти, тобто не враховує динамічних аспектів зміни демографічних показників (окрім зростання чисельності населення) та світських тенденцій у поширеності куріння. Однак дослідження, у якому порівнювалися результати аналізу однієї когорти з результатами динамічних моделей, не виявило суттєвої різниці в основних висновках (Леві та ін., 2013). Незважаючи на ці обмеження, модель TETSIM використовується в багатьох країнах, допомагаючи міністерствам

фінансів та іншим зацікавленим сторонам планувати й відстоювати податкову політику щодо тютюнових виробів принаймні в короткостроковій і середньостроковій перспективах.

Більш детально модель описана в інших джерелах (НІР США та ВООЗ 2016; Волбік ван, 2010; Гудчайлд та ін., 2016, Зає ван дер, К, Волбік К., 2020).

4. МОДЕЛЮВАННЯ СЦЕНАРІЇВ

Опис сценарію

Ми моделюємо два сценарії.

Перший сценарій (Сценарій 1) відповідає першій версії запропонованої Міністерством фінансів реформи з березня 2024 року. Графік Мінфіну передбачає поступове підвищення акцизів до 2028 року, коли буде досягнуто мінімальної ставки акцизу в 90 євро за 1 000 сигарет. Ця зміна відповідає Директиві Європейської Комісії (Директива 2011/64/ЄС). Відповідно до Директиви загальний акцизний податок повинен становити не менше 90 євро за 1 000 сигарет і не менше 60 % середньозваженої роздрібною ціни продажу (остання умова вже виконується в Україні) (ст. 10(2))¹. Однак Сценарій 1 по-різному регулює сигарети промислового виробництва та ТВЕНІ, надаючи ТВЕНІ податкові переваги з мінімальною ставкою акцизного податку 72 євро за 1 000 стіків для ТВЕНІв.

Другий сценарій (Сценарій 2) оцінює наслідки альтернативної пропозиції, поданої до парламенту у квітні 2024 року. Сценарій 2 передбачає більш стрімке підвищення і мінімальних, і специфічних акцизів. Мінімальна ставка акцизного податку досягне 120 євро як за 1 000 сигарет, так і за 1 000 стіків ТВЕН до 2028 року. Таким чином, однакова ставка податку планується для сигарет і ТВЕН.

Запропоновані ставки акцизів за обома сценаріями наведено в Таблиці 2.

¹ Зараз Європейська Комісія переглядає Директиву, щоб включити в неї нові продукти і переглянути мінімальний акциз. https://ec.europa.eu/health/tobacco/products/revision_en

Таблиця 2 / Акцизи на тютюнові вироби, використані в сценаріях

	Мінімальний акциз на сигарети			
	грн за 1000 сигарет		євро за 1000 сигарет	
	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 1	Сценарій 2
2023	2.097	2.097	53	53
2024	2.617	2.617	61	61
2025	3.502	3.502	78	78
2026	4.010	4.499	82	92
2027	4.336	5.345	86	106
2028	4.563	6.084	90	120

	Специфічний акциз на сигарети			
	грн за 1000 сигарет		євро за 1000 сигарет	
	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 1	Сценарій 2
2023	1.568	1.568	39	39
2024	1.947	1.947	45	45
2025	2.604	2.604	58	58
2026	2.983	3.325	61	68
2027	3.227	3.933	64	78
2028	3.397	4.462	67	88

	Специфічний акциз на ТВЕН			
	грн за 1000 сигарет		євро за 1000 сигарет	
	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 1	Сценарій 2
2023	2.097	2.097	53	53
2024	2.617	2.617	61	61
2025	3.161	3.502	70,4	78
2026	3.462	4.499	70,8	92
2027	3.587	5.345	71,1	106
2028	3.650	6.084	72	120

	Специфічний акциз на тютюн для самокруток			
	грн за кілограм		євро за кілограм	
	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 1	Сценарій 2
2023	1.970	1.970	50	50
2024	2.466	2.466	58	58
2025	3.278	3.278	73	73
2026	3.765	4.205	77	86
2027	4.084	4.992	81	99
2028	4.310	5.678	85	112

Джерела: Проєкт Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок акцизного податку на тютюнові вироби» №11090 зареєстрований 18.03.2024 та № 11090-3 зареєстрований 03.04.2024. Прогноз курсу — від Focus Economics.

Модель використовує дані з різних джерел. Обсяги ринку промислово виготовлених сигарет та ТВЕН на 2023 рік — з даних ДСС України, ціни на промислово виготовлені сигарети на 2023 рік — з даних ДСС України, ціни на ТВЕН — з бази даних «Campaign for Tobacco-Free Kids», ринкові частки всіх тютюнових виробів — на основі обсягів ринку та даних Euromonitor Passport, прогнози інфляції та ВВП — зі Світового банку, прогноз обмінного курсу — з бази даних Focus Economics, чисельність населення — з бази даних МВФ WEO, дані про поширеність куріння — з бази даних ВООЗ. Враховуючи невизначеність поточних демографічних прогнозів для України, ми припускаємо, що чисельність населення не зміниться протягом періоду моделювання.

Результати моделювання

У цьому розділі представлено результати модельних розрахунків. Спочатку ми моделюємо вплив підвищення податків на державні доходи та споживання, а потім розглядаємо ймовірний вплив на здоров'я населення. Результати обох сценаріїв наведені в підсумковій таблиці (Таблиця 3) в кінці цього розділу.

На рисунках 1 і 2 наведені загальні та акцизні податкові надходження від тютюнових виробів за обома сценаріями відповідно. Зі збільшенням акцизного податку податкові надходження зростають в обох сценаріях. До 2028 року Сценарій 1 демонструє кумулятивне зростання на 39,3 % та 41,1 % загальних та акцизних податкових надходжень відповідно. У наступні роки темпи зростання податків сповільнюються, і податкові надходження починають стагнувати. Сценарій 2 передбачає вищі темпи зростання податків і вищі надходження. Сукупні надходження від загального та акцизного податків у 2028 році за Сценарієм 2 зростають відповідно на 68,9 % та 73,5 % в реальному вимірі порівняно з 2023 роком. Середньозважені ціни на сигарети зростуть в обох сценаріях, причому за Сценарієм 2 ціни будуть вищими.

Рисунок 1 / Загальні податкові надходження (млн грн, реальне значення)

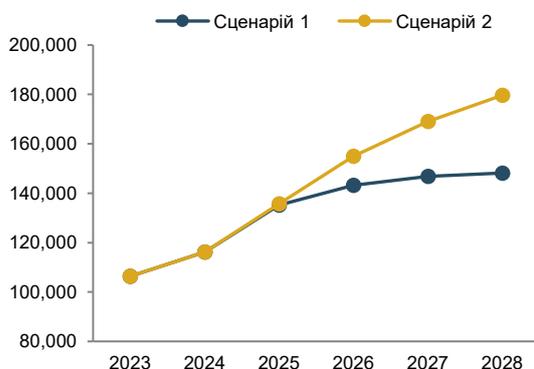
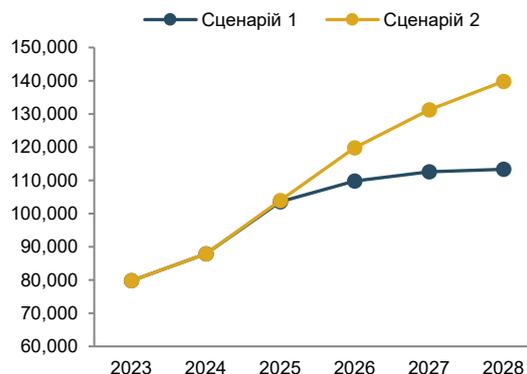
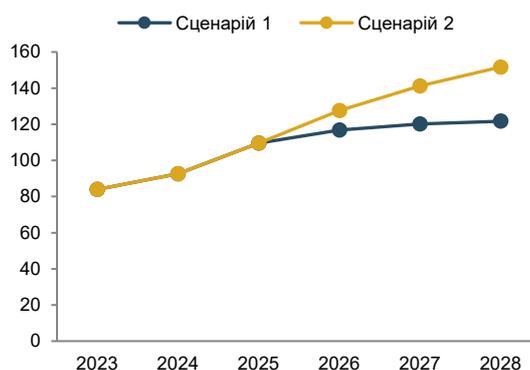

Рисунок 2 / Надходження від акцизного податку (млн грн, реальне значення)

Джерело: Власні розрахунки, засновані на даних, описаних у Секції 4 (сторінка 15)

Рисунок 3 / Середньозважена ціна для сигарет (грн, реальне значення)

Джерело: Власні розрахунки, засновані на даних, описаних у Секції 4 (сторінка 15)

Як показано на рисунках 4 і 5, споживання тютюну та поширеність куріння знижуватимуться до 2026 року за обома сценаріями. Однак після 2026 року спостерігається розбіжність, коли споживання тютюну та поширеність куріння залишаються більш-менш стабільними за Сценарієм 1, тоді як за Сценарієм 2 вони продовжують знижуватися до кінця прогнозованого періоду.

Рисунок 4 / Тютюнові вироби на одного курця (штук за рік)

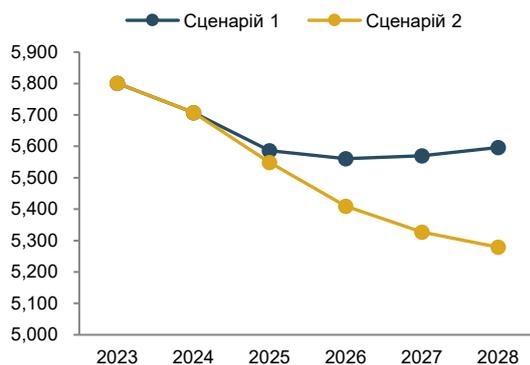
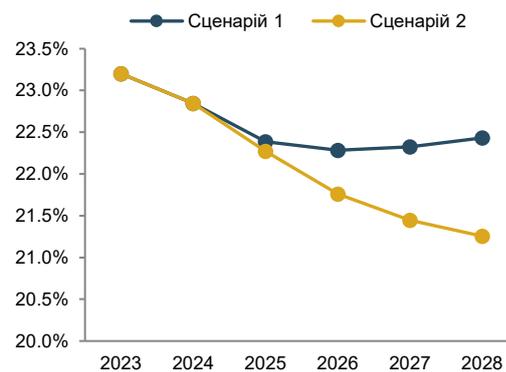

Рисунок 5 / Поширеність куріння

Джерело: Власні розрахунки, засновані на даних, описаних у Секції 4 (сторінка 15)

Оціночний вплив на здоров'я населення наведений на рисунках 6 і 7. На Рисунку 6 показано кількість людей, які продовжують курити після впровадження заходів, а на Рисунку 7 — кумулятивну кількість передчасних смертей, яким вдалося запобігти завдяки запропонованим податковим змінам. Відповідно до результатів щодо поширеності куріння показники здоров'я населення є кращими за Сценарієм 2: кількість курців зменшується на 8,4 % протягом 5 років, а за Сценарієм 1 кумулятивне зменшення становить лише 3,3 %. Крім того, з 2026 року модель прогнозує збільшення кількості курців за Сценарієм 1, і це вказує на те, що запропоновані зміни можуть бути недостатніми для збереження досягнень у сфері громадського здоров'я. Очікується, що Сценарій 2 дасть змогу запобігти на 99,553 передчасних смертей більше, ніж Сценарій 1.

Рисунок 6 / Кількість курців

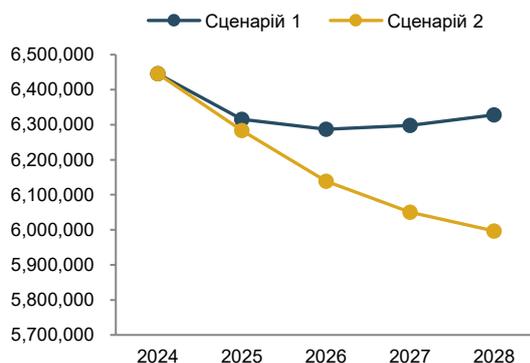
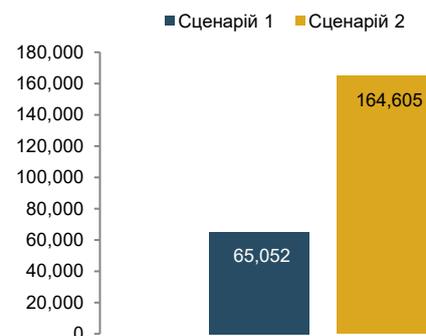

Рисунок 7 / Кумулятивна кількість попереджених передчасних смертей за 5 років

Джерело: Власні розрахунки, засновані на даних, описаних у Секції 4 (сторінка 15)

Таблиця 3 / Підсумкова таблиця

Рік	Загальні податкові надходження		Загальні акцизні надходження		Сценарій 1		Споживання тютюнових виробів на душу населення		Поширеність куріння	Кількість курців		
	млн грн з урахуванням інфляції	кумулятив на зміна, %	млн грн з урахуванням інфляції	кумулятив на зміна, %	Середньозважена ціна (сигарети промислового)	Середньозважена ціна (всі тютюнові вироби, пачка)	сигарет на рік	кумулятив на зміна, %		%	кількість людей	кумулятив на зміна, %
2023	106.364		79.757		84	84	1.346		23,2%	6.545.462		
2024	116.208	9,3	87.872	10,2	93	92	1.304	-3,1	22,8%	6.445.414	-1,5	
2025	135.249	27,2	103.511	29,8	110	108	1.251	-7,1	22,4%	6.315.740	-3,5	
2026	143.178	34,6	109.832	37,7	117	114	1.239	-7,9	22,3%	6.287.079	-3,9	
2027	146.815	38,0	112.540	41,1	120	117	1.243	-7,6	22,3%	6.298.286	-3,8	
2028	148.182	39,3	113.321	42,1	122	118	1.255	-6,7	22,4%	6.328.622	-3,3	

Рік	Загальні податкові надходження		Загальні акцизні надходження		Сценарій 2		Споживання тютюнових виробів на душу населення		Поширеність куріння	Кількість курців		
	млн грн з урахуванням інфляції	кумулятив на зміна, %	млн грн з урахуванням інфляції	кумулятив на зміна, %	Середньозважена ціна (сигарети промислового)	Середньозважена ціна (всі тютюнові вироби, пачка)	сигарет на рік	кумулятив на зміна, %		%	кількість людей	кумулятив на зміна, %
2023	106.364		79.757		84	84	1.346		23,2%	6.545.462		
2024	116.208	9,3	87.872	10,2	93	92	1.304	-3,1	22,8%	6.445.414	-1,5	
2025	135.719	27,6	103.973	30,4	110	109	1.236	-8,2	22,3%	6.283.492	-4,0	
2026	154.932	45,7	119.764	50,2	128	127	1.177	-12,5	21,8%	6.138.959	-6,2	
2027	169.031	58,9	131.241	64,6	141	141	1.142	-15,1	21,4%	6.050.623	-7,6	
2028	179.691	68,9	139.814	75,3	152	151	1.122	-16,6	21,3%	5.996.780	-8,4	

Джерело: Власні розрахунки, засновані на даних, описаних у Секції 4 (сторінка 15)

5. ВИСНОВОК

Це моделювання надає переконливі докази на користь підвищення податків на тютюнові вироби в Україні. Обидва сценарії покращать здоров'я населення і збільшать податкові надходження від тютюнових виробів. Від 65 тис. до майже 165 тис. передчасних смертей буде попереджено, а додаткові надходження до 2028 року становитимуть від 3,69 млрд євро (157,8 млрд грн) до 5,22 млрд євро (223,7 млрд грн).

Очевидно, що Сценарій 2, який передбачає вищі податки, є більш ефективним для громадського здоров'я і для податкових надходжень. Сценарій 1 також є менш ефективним ще й тому, що він пропонує створити податковий розрив між сигаретами і ТВЕН. Крім втрати доходів через нижчі податки, податкова перевага для ТВЕН за Сценарієм 1 може стимулювати заміщення одних

виробів іншими, а не припинення куріння. (Хоча така можливість не була змодельована через відсутність емпіричних даних, такий розвиток подій призведе до ще нижчих податкових надходжень, ніж прогнозує модель). Моделі демонструють, що переваги можуть бути максимізовані, якщо підвищення податків відбуватиметься швидко й однаково для всіх тютюнових виробів.

Одним із недоліків обох запропонованих реформ є те, що жодна з них не враховує ширшого макроекономічного середовища. Інфляція та зростання доходів потенційно можуть підвищити доступність тютюнових виробів, а це, своєю чергою, може підірвати профілактичний вплив податків на тютюнові вироби (ВООЗ, 2021). Це вже очевидно в Європі (й інших країнах), де сплеск інфляції за останні декілька років знижує ефективність специфічних податків. Вирішення проблеми — не покладатися на адвалорний податок, а автоматично індексувати специфічний податок на рівень інфляції та зростання доходів. Такий підхід у поєднанні з періодичним підвищенням податків приведе до зниження доступності тютюнових виробів і їхнього споживання. Ця ідея вже закладена в запропонованому перегляді податкової директиви ЄС щодо тютюнових виробів, яка передбачає періодичне оновлення (кожні три роки) з урахуванням інфляції.

ПОСИЛАННЯ

- Аджмал, А., У, В. І. (2015). Податок на тютюн та незаконна торгівля тютюновими виробами в Новій Зеландії. *Австралійський та новозеландський журнал громадського здоров'я*, 39(2), 116–120.
- Волбік ван, К. (2010). Імітаційна модель для прогнозування фіскальних наслідків та впливу на громадське здоров'я зміни акцизів на сигарети. *Контроль над тютюном*, 19(1), 31–36.
- Всесвітня організація охорони здоров'я (2006). *Рамкова конвенція із боротьби проти тютюну*. <https://fctc.who.int/>
- Всесвітня організація охорони здоров'я (2017а). *Глобальне опитування дорослих щодо вживання тютюну: Україна*.
- Всесвітня організація охорони здоров'я (2017b). *Глобальне опитування молоді щодо вживання тютюну в Україні*.
- Всесвітня організація охорони здоров'я (2017с). *Боротьба з НІЗ: «Найкращі покупки» та інші рекомендовані заходи для профілактики та контролю неінфекційних захворювань*. Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-NMH-NVI-17.9>
- Всесвітня організація охорони здоров'я (2020). *Глобальна обсерваторія охорони здоров'я: Стандартизовані за віком оцінки поточного вживання тютюну, куріння тютюну та куріння сигарет*. <https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/gho-tobacco-control-monitor-current-tobaccouse-tobaccosmoking-cigarrettesmoking-agestd-tobagestdcurr>
- Всесвітня організація охорони здоров'я (2021). *Технічний посібник ВООЗ з податкової політики та адміністрування тютюнових виробів*.
- Всесвітня організація охорони здоров'я (2023). *ЗВІТ ВООЗ про глобальну епідемію тютюну 2023. Профіль країни, Україна*. <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/country-profiles/tobacco/gtcr-2023/tobacco-2023-ukr.pdf>
- Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) та Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) (2023). *Споживання тютюну та нікотинових виробів в Україні: Результати соціологічного дослідження серед дорослого населення віком 18+. Основні висновки*. <https://center-life.org/en/resources/>
- Всесвітня організація охорони здоров'я. (2017с) Боротьба з неінфекційними захворюваннями: «найкращі покупки» та інші рекомендовані заходи для профілактики та контролю неінфекційних захворювань. Ліцензія: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- Гудчайлд, М., Перучич, А. М., Наргіс, Н. (2016). Моделювання впливу підвищення податків на тютюнові вироби на громадське здоров'я та фінанси. *Бюлетень Всесвітньої організації охорони здоров'я*, 94(4), 250.
- Державна служба статистики України. (2024). Відповідь на запит на публічну інформацію від Центру Громадянського Представництва «Життя».
- Дочі, Е., Яворський, П. (2020). Про оподаткування сигарет та тютюнових виробів для нагрівання: Переваги дотримання чинного законодавства для сигарет та Закону №466-IX для ТВЕН. *Аналітична записка*. Київська школа економіки.
- Зає ван дер, К, Волбік К. (2020) Модель TETSIM. REEP Базовий брифінг політик: B2B#8. Університет Кейптауна. https://extranet.who.int/fctcapps/sites/default/files/kh-media/KH_1pager-8_The-TETSIM-Model.pdf
- Закони про контроль над тютюном: Законодавство України. (2024). <https://www.tobaccocontrolaws.org/legislation/ukraine>

Інститут показників та оцінки здоров'я (IHME) (2017). *Глобальний тягар хвороб: Україна*.

<https://www.healthdata.org/research-analysis/health-by-location/profiles/ukraine>

Йоссенс, Л., Ро, М. (2003). Перекриваючи кран: реальне рішення проблеми контрабанди сигарет. *Міжнародний журнал туберкульозу та легеневих хвороб*, 7(3), 214–222.

Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) (2023). *Вживання тютюнових і нікотинових виробів та ставлення до антитютюнових заходів: грудень 2023 року*.

Леві, Д. Т., Елліс, Д. А., Мейс, Д., Хуанг, А. Т. (2013). Смертей, пов'язаних з курінням, вдалося уникнути завдяки трирічному прогресу в політиці. *Бюлетень Всесвітньої організації охорони здоров'я*, 91, 509-518. doi: <http://dx.doi.org/10.2471/BLT.12.113878> PMID: 23825878

Національний інститут раку США та Всесвітня організація охорони здоров'я (2016). *Економіка тютюну та контролю над тютюном*. Бетесда, штат Меріленд: Міністерство охорони здоров'я та соціальних служб США, Національний інститут здоров'я, Національний інститут раку; Женева, Швейцарія: Всесвітня організація охорони здоров'я (Монографія 21. Публікація NIH № 16-CA-8029A).

Парахе, Г., Флорес Муньос, М., Ву, Д. К., Джа, П. (2024). Скорочення куріння внаслідок ратифікації Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну у 171 країні. *Nature Medicine*, 1–7. <https://doi.org/10.1038/s41591-024-02806-0>

Росс, Х., Блехер, Е. (2019). Нелегальна торгівля тютюновими виробами не повинна перешкоджати реформам та підвищенню податків на тютюнові вироби. *Tobaccoeconomics*.

Росс, Х., Джон, Р. (2023). Політика акцизного оподаткування та вживання сигарет у країнах Азії з високим тягарем тютюнокуріння. *The Governance Brief*, 53. Азійський банк розвитку. <https://www.adb.org/publications/excise-tax-policy-cigarette-use-asian-countries>

Росс, Х., Стоклоса, М., Красовський, К. (2012). Вплив підвищення податків на тютюнові вироби в Україні у 2007–2010 роках на економіку та громадське здоров'я. *Контроль над тютюном*, 21(4), 429–435.

Сен-Клер, С., Гауда, Г., Шот, К., Файокун, Р., Фу, Д., Варгіс, К., Прасад, В. М. (2020). Здоров'я легенів, тютюн та супутні продукти: прогалини, виклики, нові загрози та запропоновані дослідження. *Американський журнал фізіології — клітинна та молекулярна фізіологія легень*, 318(5), L1004–L1007.

Таурас, Я. А., Пек, Р. М., Чалупка, Ф. Я. (2006). Роль роздрібних цін та промо-акцій у визначенні ринкових часток брендів сигарет. *Огляд промислової організації*, 28, 253–284.

Теше, Я., Мугоса, А., Чижмович, М., Вулович, В. (2023). *Моделювання впливу податків на тютюнові вироби. Інструментарій з тютюнової економіки*. Тютюнова економіка. Інститут досліджень та політики в галузі охорони здоров'я, Університет Іллінойсу, Чикаго. www.tobacconomics.org

Фукс, А., Менесес, Ф. Й. (2017). Регресивний чи прогресивний: вплив податків на тютюнові вироби в Україні. *Робочий документ Світового банку з питань дослідження політики*, № 8227.

Цянь, Т., (2024) Власна цінова еластичність попиту на тютюнові вироби для нагрівання. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4861681>

Шейх, З. Д., Бренстон, Д. Р., Гілмор, А. Б. (2023). Цінові стратегії тютюнової промисловості у відповідь на політику акцизного оподаткування: систематичний огляд. *Контроль над тютюном*, 32(2), 239–250.

Campaign for Tobacco-Free Kids (2017). *Україна: Історія успіху тютюнового податку*.

Campaign for Tobacco-Free Kids (2023). *Податкові розриви в оподаткуванні тютюнових виробів в Україні*. [Карта податкових розривів на ТВЕНи: Україна \(tobaccofreekids.org\)](http://www.tobaccofreekids.org)

Euromonitor International (2023). *Паспорт: Тютюн в Україні*.

IMPRESSUM

Herausgeber, Verleger, Eigentümer und Hersteller:

Verein „Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche“ (wiiw),
Wien 6, Rahlgasse 3

ZVR-Zahl: 329995655

Postanschrift: A 1060 Wien, Rahlgasse 3, Tel: [+431] 533 66 10, Telefax: [+431] 533 66 10 50
Internet Homepage: www.wiiw.ac.at

Nachdruck nur auszugsweise und mit genauer Quellenangabe gestattet.

Offenlegung nach § 25 Mediengesetz: Medieninhaber (Verleger): Verein "Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche", A 1060 Wien, Rahlgasse 3. Vereinszweck: Analyse der wirtschaftlichen Entwicklung der zentral- und osteuropäischen Länder sowie anderer Transformationswirtschaften sowohl mittels empirischer als auch theoretischer Studien und ihre Veröffentlichung; Erbringung von Beratungsleistungen für Regierungs- und Verwaltungsstellen, Firmen und Institutionen.

